ראה ב

א. עה"פ[1] "אחרי ה"א גו' ובו תדבקון" מפרש רש"י התיבות "ובו תדבקון": "הדבק בדרכיו גמול חסדים קבור מתים בקר חולים כמו שעשה הקב"ה". כוונתו של רש"י, בפשטות, היא ליישב התמי' בזה: וכי אפשר להדבק בהוי' אלקיכם[2]? ומתרץ שפי' רוש הכתוב הוא "הדבק בדרכיו גמול חסדים וכו' כמו שעשה הקב"ה" — שעי"ז אתה דבוק בהקב"ה.

וצלה"ב:

א) ענין זה שעל האדם להדבק בהקב"ה כבר נאמר קודם לכן — בס"פ עקב[3] "ולדבקה בו", ועוד לפנ"ז — "ובו תדבק"[4] — ובכ"ז אין רש"י מסביר שם, כבפרשתנו, שענינו דבקות בדרכיו:

עה"פ "ולדבקה בו" פירש רש"י: "אפשר לומר כן והלא אש אוכלה הוא אלא הדבק בתלמידים ובחכמים ומעלה אני עליכם כאלו נדבקת בו"; ועה"פ "את ה"א תירא אותו תעבוד ובו תדבק ובשמו תשבע" מפרש רש"י "את ה"א תירא — ותעבוד לו ותדבק בו ולאחר שיהיו בך כל המדות הללו אז בשמו תשבע".

והנה מה שלא מפרש גבי "ולדבקה בו" כמו שפי' בפרשתנו — "הדבק בדרכיו" — י"ל[5] הטעם כי זה נאמר בפירוש בפסוק זה (ולפני "ולדבקה בו") "ללכת בכל דרכיו" ובפרט ע"פ פרש"י "הוא רחום כו' הוא גומל חסדים ואתה גמול חסדים"; אבל בנוגע לאידך קרא ד"ובו תדבק" קשה: מאחר שדבקות בהקב"ה א"א לפרש כפשוטו, ולכן הוצרך רש"י לפרש ענינו (בס"פ עקב ובפרשתנו), א"כ הו"ל לפרש זה על "ובו תדבק" הנאמר לפני פסוקים אלו[6]?

---

1) פרשתנו יג, ה.

2) וע"ד מה שמקשה בס"פ עקב עה"פ (יא, כב) ולדבקה בו "אפשר לומר כן והלא אש אוכלה הוא". וראה לקמן בפנים ובסוף ס"ד.

3) יא, כב.

4) עקב י, כ.

5) כמו שפירש בדברי דוד (להט"ז) וב"ש"ח (בס"פ עקב).

6) בדברי דוד שם: ד"שם אין שייך להקשות וכי אפשר לומר כן דה"נ קאמר הכי אם אפשר לך לדבוק בו אז ובשמו תשבע אלא שא"א לך לדבק בו לכן לא תשבע בשמו (משא"כ כאן (בס"פ עקב) שמצוה עלינו שנדבק בו)".

אבל לאחרי שרש"י מפרש שם שכוונת הכתוב היא "ולאחרי שיהי' בך כל המדות הללו אז ובשמו תשבע" (ראה מפרשי רש"י (בהפסוק "ובו תדבק"). ובדברי דוד (שם) כי' שהכתוב מוסיף "דמצוה להשבע") הו"ל לפרש מהו הפי' ד"ובו תדבק".

ומ"ש בש"ח (כאן) דעל ובו תדבק לא הוצרך רש"י לפרש משום דבפשש"מ פירושו הדבק בדרכיו ומה שהוצרך לפרש כאן "דלא נטעה לומר ולפרש הקרא אחרי ה' תלכו וכו' ולאחרי שיהיו בך כל המדות הללו אז ובו תדבקון להיות כל השגחתו עליכם", א"מ בדרך הפשט: א) מנין הפשיטות בפשש"מ ד"בו (תדבק)" פירושו (הדבק) בדרכיו. ב) "ובו תדבקון" דפרשתנו הוא ציווי שעל האדם לעשות בהמשך לשאר הציווים שבהפסוק, ולא הבטחה שהקב"ה ישגיח עליהם.

ב) לאידך גיסא: מזה שלא פרש"י ענינו של "ובו תדבק", וכן בפ' ואתחנן [7] שנאמר "ואתם הדבקים בה' אלקיכם גו' " ואין רש"י מפרש ענינה של דבקות בה' — משמע שענינה מובן בפשטות ועד כ"כ שאין צורך לפרשו — וא"כ קשה: פירושו של רש"י הנ"ל בס"פ עקב ובפרשתנו למה לן (באם הוא — כהפי' בפ' ואתחנן כו'), או מנ"ל (באם אינו כפי' הנ"ל)?

ב. גם צריך להבין בפרש"י של־פנינו: "גמול חסדים קבור מתים בקר חולים" מהו תוכנו של "גמול חסדים" כאן? ועוד: הרי גם "קבור מתים" ו"בקר חולים" בכלל גמילות חסדים הם [8]?

אמנם בזה י"ל ש"גמול חסדים" כאן אינו ענין פרטי, כ"א "גמול (כל מיני) חסדים" וזהו תוכנו וענינו של "הדבק בדרכיו" בכלל, אשר פרטיו הן "קבור מתים בקר חולים".

אבל אינו מובן:

א) בפ' עקב עה"פ "ללכת בכל דרכיו" מפרש רש"י "מה הוא גומל חסדים אף אתה גמול חסדים", מבלי לפרט את הפרטים דקבורת מתים ובקור חולים — ומה נשתנה כאן בפרשתנו? ואם מן הצורך לפרש ה־פרטים ד"גמ"ח", הו"ל לפורטם לעיל בפ' עקב במקום שהענין (ד"גמילות חסדים") בא לראשונה?

ב) מדוע לא קחשיב רש"י בהפרטים של "גמול חסדים" הנ"ל, גם את ה־פרט של גמילות חסדים בממונו, היינו הלואת כסף לנצרכים [9]; ואדרבה, לכל לראש הו"ל להביא סוג זה (העיקרי) דגמ"ח, מכיון שהוא חיוב ומצוה מפו־רשת בתורה "אם כסף תלוה" [10]; וב־פרט שהלואת כסף הוא חסד שאפשר לגמול עם כאו"א בכל מצב שהוא [11], והיא מצוה תדירה ומצויי' הרבה יותר מקבורת מתים ובקור חולים?

ג) המקור לפירושו של רש"י, הוא לכאורה מס' סוטה [12], אבל פרש"י הוא בשינוי ובהשמטות:

בגמרא נדרש זה על תחלת הפסוק "אחרי ה"א תלכו — להלך אחר מדו־תיו", ואילו בפרש"י מובא הענין על סיום הפסוק "ובו תדבקון".

בגמרא איתא ג"כ "מה הקב"ה מל־ביש ערומים, הקב"ה ניחם אבלים" — ואילו רש"י בפירושו אינו מביא ב' ענינים אלו. ביותר תמוה הדבר: כ"א מב' הענינים נלמד בגמרא (הנ"ל) מפשוטו של מקרא מפורש ושנאמרו לפני פרשתינו: "הקב"ה מלביש ערו־מים" ממ"ש [13] "ויעש ה' אלקים לאדם

---

7) ד, ד.

8) דהרי בלשון תורה גמילות חסדים היא עשיית חסד הן בגופו הן בממונו וכו' (משא"כ בל' המדוברת עתה דהיא הלואת ממון). וראה ב"מ (ל, ב) ביקור חולים היינו גמ"ח, קבורה היינו גמ"ח (ועיין סוכה מט, ב. ירושלמי פאה פ"א מ"א). והאה רע"ב פאה פ"א מ"א וגמ"ח וכו' כגון ביקור חולים ולקבור מתים.

9) וגם עזר בכלל לנצרכים שגם בזה ציוני מפורש "כי ימוך אחיך והחזקת בו" (בהר כה, לה).

10) משפטים כב, כד. פרש"י שם.

11) הגם דבכתוב נאמר את העני, הרי פרש"י שם ש"עני ועשיר עני קודם" ולא לשלול עשירים.

12) סט"א (יד, א). וכן משמע מהרא"ם כאן שהביא הגמ'.

13) בראשית ג, כא.

ולאשתו כתנות עור וילבישם", "הקב"ה ניחם אבלים" מהא דכתיב[14] "ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלקים את יצחק" — ורש"י השמיטם אף שהוא בעצמו מפרש עה"פ "ויברך אלקים את יצחק — נחמו תנחומי אבלים"?

ד) כמו"כ את הראיות מקראי (שבגמרא) ש"קבור מתים ובקר חולים" הם "דרכיו" של הקב"ה לא הביאם רש"י — והא ניחא בנוגע בקור חולים, משום שכבר פירש זה רש"י בר"פ וירא ש"וירא אליו ה' " — "לבקר את החולה"; אבל בענין "קבור מתים" הו"ל להביא הראי' שהקב"ה קבר מתים, והיינו הפסוק "ויקבר אותו בגי"[15] הנאמר בנוגע למשה, שהרי הפסוק הזה הוא לאחרי פרשתנו — בסוף פ' ברכה?

ה) מהו הטעם שרש"י נקט "קבור מתים" לפני "בקר חולים"? הרי סדרם הפוך הן מצד סדר מאורעות אלו בחיי האדם (בקור חולים קודם), והן מצד הסדר בקראי ש"עשה הקב"ה", שמתחלה "בקר חולים" (אברהם), ו־אח"כ "קבר מתים" (משה).

ג. והביאור בכ"ז:

בפ' "ואתם הדבקים בה"א חיים כולכם היום" אין צורך לפרש "דבקים" כי כבר למדנו ענינו לעיל בפרשת וישלח[16]: "ותדבק נפשו בדינה וגו' ", שהכתוב עצמו מפרשו מיד לאח"ז, שענינו של "ותדבק" הוא "ויאהב את הנערה". ועד"ז מובן בפשטות במש"כ "ואתם הדבקים בה"א", שבנ"י דבוקים הם בנפשם בה"א באהבה לה'[17], ולכן לא הוצרך רש"י לפרש זה בפ' ואתחנן. ועד"ז במה שנא' בפ' עקב: "את ה"א תירא . . ובו תדבק", ג"כ יש לפרשו שהוא ענין של דבקות בה' באהבה — והכתוב "ואתם הדבקים" דיבר ב־הוה, שהיום הם דבקים בהוי' בפועל, והכתוב בפ' עקב הזהיר על העתיד[18], שכשיכנסו לארץ צ"ל דבקים בה': "ובו תדבק"[19].

אבל "ולדבקה בו" (דסוף פ' עקב) א"א לפרש שענינו דביקות באהבה מאחר שזה בא בציווי בפ"ע, ובכתוב

14) חיי שרה כה, יא.
15) ברכה לד, ו.
16) לד, ג.

17) בתו"ת פ' ואתחנן (שם) כתב שטעם מה שלא פירש הגמ' (כתובות קיא, ב) ואתם הדבקים, שהוא מלשון דבקות ה־נפש מאהבה וחיבה יתירה כו' — "משום דמדה זו היא היותר גדולה באהבת ה' ומסוגלת רק ליחידי סגולה כו' וא"א לומר כזה לכל המון העם כו' ". אבל בפשש"מ אין זה קושי', כי, אף שדביקות זו מחמת אהבה וכו' אינה שוה בכל אחד, מ"מ אפ"ל בכאו"א לפי ערכו ומעלתו כו'. ולהעיר מהא דראו במוחש דאפילו קל שבקלים מסנ"פ על קדה"ש.

18) וגם אם הי' הכתוב בפ' ואתחנן ג"כ ציווי לא הי' קשה הכפלתו, כי בכו"כ ציוויים כללים מצינו ב(משנה) תורה הכפלתם, וכמו שמירת המצות (ואתחנן ד, א. ו, מ. ה, א. ו, ב. יז, ז, יא. ובכ"מ בפ' עקב). ליראה את ה' (ראה שם ו, ב. יג, עקב י, יב. כ. ועוד) וגם באהבה עצמה (ו, ה. י, יב. יא, א. ועוד). ורק במקומות ספורים מהנ"ל מפרש רש"י הכוונה שבהכפלתם.

וגם בדרך ההלכה כן הוא, ראה (בענין זה עצמו) סהמ"צ להרמב"ם מ"ע ח' "וכבר נכפל זה הציווי . . וכבר נכפל זה הענין כו' ". ועד"ז בכ"מ.

19) נוסף לזה הרי רש"י בעצמו מפרש שהכוונה בהכתוב (בעיקר) הוא ש"לאחר שיהיו בך כל המצות הללו אז ובשמו תשבע" (ראה מפרשי רש"י שם).

זה עצמו: "לאהבה את ה"א ללכת בכל דרכיו" (ומסיים) "ולדבקה בו" — והרי אין לומר שחזר הכתוב מיד לצוות עוה"פ על ענין האהבה וכו'; ועכצ"ל שהכוונה לדביקות (יותר כללית, דהיינו) לאחרי שבא "לאהבה את ה"א", וגם "ללכת בכל דרכיו", שיתעלה עוד ויגיע לבחי' "ולדבקה בו" ממש. ומכיון שכן, קשה (לרש"י): "אפשר לומר כן והלא אש אוכלה הוא", היינו, איך אפשר "לדבקה בו" בדביקות, שהיא למעלה מדביקות שע"י האהבה לה', "והלא אש אוכלה הוא"? ולכן צל"פ: "הדבק בתלמידים וב־חכמים ומעלה אני עליכם כאלו נדבקת בו"[20].

ד. והנה הפסוק (בפרשתנו) "אחרי ה"א תלכו ואת מצותיו תשמרו גו' ובו תדבקון" נאמר באמצע הפרשה הדנה בנביא שקר מסית ומדיח: "כי יקום בקרבך נביא או חולם גו' ובא האות והמופת גו' לאמר נלכה אחרי אלקים אחרים גו' ונעבדם לא תשמע אל דברי הנביא ההוא גו' כי מנסה ה"א אתכם לדעת הישכם אוהבים את ה"א בכל לבבכם ובכל נפשכם".

ולכן הפסוק "אחרי ה"א תלכו" הבא מיד לאחרי הפסוקים הנ"ל, מובן ש־תוכנו לשלול ולסתור את דברי הנביא השקר, שהוא אמר "נלכה אחרי אלקים אחרים גו' ונעבדם", הנה לעומת זה הזהירה התורה כי "אחרי ה"א תלכו . . ואותו תעבודו"[21]; אמנם מה ש־הוסיף הכתוב בסיום הדברים "ובו תדבקון" אי"מ מהו ענינה של דביקות זו? — כי הלא א"א לפרש כבכתובים הקודמים, כדלהלן:

א) אין לומר שהכוונה בזה לדביקות הנפש באהבה (כבפ' ואתחנן) — כי הרי הכוונה כללית בזה שהקב"ה נותן ממשלה*[21a] לנביא השקר לעשות אות — מפורשת היא בפרשה (בפסוק ש־לפנ"ז): "לדעת הישכם אוהבים את ה"א גו'", ז. א. שאהבת ה' היא תכ־לית ועיקר של כל הענין המדובר כאן — ואיך יתכן שחזר הכתוב להז־היר עלי' בתור פרט אחד[22]? ועוד: בפסוק זה עצמו באה אזהרה מפורשת "ואת מצותיו תשמרו", ובהאי בכללן של "מצותיו" היא מצות אהבת ה'[23].

---

20) ומה שאינו מפרש כבגמ' (כתובות קיא, ב) כל המשיא בתו לת"ח והעושה פרקמטיא לת"ח והמהנה ת"ח מנכסיו, כי בפשש"מ: נוסף ע"ז דמכיון שלדבקה בו נאמר כשישראל היו עדיין במדבר (ראה בפרש"י פסוק כג: עשיתם מה שעליכם) לא הי' שייך כ"כ הפרקמטיא וכו', הנה (גם בנוגע לשאר הדברים) הציווי דלדבקה בו הוא לכל ישראל לא רק לאלו שיש להם בנות ונכסים כו'.

21) וזהו שפירש"י "ואותו תעבודו — במקדשו", היינו עבודת הקרבנות (רא"ם ושפ"ח), כי זהו לעומת "ונעבדם" (שאמר הנביא) שבזה נכלל להקריב קרבנות לע"ז.

וע"פ מש"כ בפנים שהכוונה בהכתוב היא להזהר מלשמוע ומלילך אחר הנביא השקר כו', יובן גם מה שפירש"י "ואת מצותיו תשמרו — תורת משה" (ולא תורת הנביא השקר) "ובקולו תשמעו — בקול הנביאים" (ולא הנביא ההוא).

*21) בפרש"י. וצ"ע כוונתו. ואכ"מ.

22) ובפרט שכבר כתב (לא רק "הישכם אוהבים" סתם אלא גם) בכל לבבכם וכל נפשכם.

23) שהרי רש"י מפרש ואת מצותיו תשמרו "תורת משה" ולא "זו מצות לא תעשה" (כבספרי). ראה מפרשי רש"י (רא"ם ושפ"ח) שהכוונה בזה לתורת משה כולה

ב) וכן קשה לפרש שהדבקות בפר־שה זו פירושה דביקות בתלמידים וחכמים (כדבסוף פ' עקב): מכיון שהפסוק כאן מונה והולך כמה ענינים ובסדר של מעלין בקודש בעילוי אחר עילוי: "אחרי . . ואותו תעבודו", הרי מובן שהענין שבסיומם, "ובו תדבקון", הוא הכי נעלה שבכולם, היינו ש"ובו תדבקון" (מאחר שאא"ל שהמכוון לדביקות נפשית באהבה, כנ"ל), היינו בתכלית הדביקות (למעלה מדביקות שבמצות ואהבת את ה'א), דביקות שאין למעלה הימנה — ולכן אין לומר שהכוונה לדביקות בתל־מידים וחכמים; כי אף שעי"ז מת־דבקים בהקב"ה מטעם "עבד מלך מלך"[24], מ"מ כיון שהת' וחכם ה"ה בו"ד, אין זו דביקות בהקב"ה אפילו לא כב"ואהבת גו' מאדך", כ"א (כפי' רש"י שם) "מעלה אני עליכם כאילו נדבקת בו"[25].

וכיון שכן מהי דביקות הלזו? — לכן מפרש רש"י (ומיישב בזה גם את הקושיא איך אפשרית דביקות כזו? אלא שאין צורך לפרש כאן הקושיא עוד הפעם לאחר שהקשה כבר בפירושו בסוף פרשת עקב): "ובו תדבקון — הדבק בדרכיו, גמול חסדים כו' כמו שעשה הקב"ה", היינו שבזה שאתה דבוק בדרכיו הנך דבוק "בו" ממש[26]. (משא"כ בס"פ עקב דלא מצי לפרש "הדבק בדרכיו", מאחר שכבר נאמר בפסוק הקודם "ללכת בכל דרכיו", כנ"ל, ומן ההכרח לה־עמיס בו ענין נוסף, והיינו דביקות בתלמידים וחכמים).

ה. עפ"ז יובן מה שרש"י קחשיב ב"הדבק בדרכיו" רק "קבור מתים בקר חולים כמו שעשה הקב"ה":

מכיון שאזהרת "ובו תדבקון" באה בסוף כל הציווים המנויים בהכתוב, וביניהם גם "ואת מצותיו תשמרו", הרי מובן שהציווי על דביקות זו (— הדבק בדרכיו) הוא בדבר שחיובו אינו מצוה בין המצות, היינו שלולי הציווי "הד־בק בדרכיו" לא הי' עושהו מצד ציווי מפורש אחר,

ולכן מפרש רש"י "הדבק בדרכיו גמול חסדים — קבור מתים בקר חולים כמו שעשה הקב"ה", רק דברים אלו אנו מוצאים שהקב"ה עשאם באופן שבדוגמתם גבי האדם לא הי' מחוייב לגמול חסד זה מצד מצוה וחיוב (ורק משום הציווי "הדבק בדרכיו" יעשם);

בקור חולים — (גם) במצב שהקב"ה בא לבקר את אברהם, וכמו שפרש"י "וירא אליו — לבקר את החולה"[27],

---

שכל המצות נכללים בה. ואהבת ה' כבר נצטוו עליו' (ראה לעיל הערה 18).

והטעם שאינו מפרש בהפסוק לאהבה את ה', כמו שמפרש ואותו תיראו, הוא כנ"ל בפנים שזהו תכלית ועיקר הענין המדובר כאן לדעת הישכם אוהבים כו'.

24) פרש"י לך טו, יח. דברים א, ז.

25) כדברי דוד בס"פ עקב: שמה ש־פרש"י כאן הדבק בדרכיו "לפי שהוא יותר פשוטו מלפרש הדבק בתלמידים" אבל אינו מפרש הטעם.

26) ולא כמ"ש בש"ח דפשש"מ ובו תדבק פירושו הדבק בדרכיו כו' עד שרש"י אינו צריך לפרשו (ראה לעיל הערה 6 דמנין לנו בפשש"מ שבו (תדבק) פירושו (הדבק) בדר־כיו) אלא שרש"י בא לומר שכוונת הכתוב בזה שאומר "ובו תדבקון" הוא הדבק כ־דרכיו שעי"ז אתה דבוק בו, כבפנים.

27) ראה ש"ח (ר"פ וירא) שמה שכ'

עם היות שבודאי כמה מאנשיו ורעיו באו לבקרו[28].

ועד"ז ב„קבור מתים"[29] — שאין הכוונה לזה שהקב"ה קבר את משה (שהתלמיד לא למד עדיין עד"ז ואם לזה מתכוון הו"ל לרש"י להביא ה־כתוב „ויקבור אותו בגי"), כ"א ל־

רש"י „לבקר את החולה" ולא כתב (בקר־צור) „לבקרו" כדי להשמיענו שזהו מצד הענין דביקור חולים (סתם) — אפילו באם הי' זה מישהו אחר.

28) וכמו „ממרא" ש„הוא נתן לו עצה על המילה . . ונגלה אליו בחלקו" (פרש"י ר"פ וירא).

ואף שפרש"י (שם) „הוציא הקב"ה חמה מנרתקה שלא להטריחו באורחים ולפי ש־ראהו מצטער שלא היו אורחים כו' ". הרי נוסף ע"ז שזה הי' ביום השלישי (כבפרש"י שם) משא"כ בשני ימים הראשונים (ראה לקו"ש ח"ה פ' וירא ששייך ביקור חולים גם בשני ימים הראשונים ושי"ל שהקב"ה בקר את אברהם גם ביום א', ראה שם ס"א) הנה גם בנוגע ליום השלישי לא היו אורחים (הקשורים בטרחה וכו') אבל איך אפ"ל שמכל ב"ב דאברהם לא ביקרו אף אחד! וממרא הרי, כנ"ל, הי' זה בחלקו.

29) ראה עד"ז במפרשי סהמ"צ להרמ־ב"ם שרש א'* בישוב דעת הרמב"ם, שבס־המ"צ (מ"ע רלא. ועד"ז ברי"פ י"ב מהל' אבל) כי שהקבורה היא מ"ע של תורה, וברפי"ד מהל' אבל כתב שהיא מ"ע של דבריהם. וביארו דכשאין מי שיתעסק בקבו־רתו וכן על הקרובים היא מצוה מהתורה. אבל לשאר כל אדם (במקום שישנו מי שיתעסק בקבורת המת) חייבים לסייע לקרו־בים כמצות בקור חולים וזה בכלל גמ"ח מדרבנן.

---

*) לב שמח (קרוב לסופו) ד"ה והנ"ל בזו. קנאת סופרים ד"ה איברא דלגבי. וראה באו"א קצת במרגניתא טבא שם קרוב לסופו ד"ה ואין להקשות (ואילך).

קבורת אהרן (שהתלמיד למד כבר עד"ז) שהיתה ע"י הקב"ה; שהרי הסתלקותו היתה במערה[30] ובהפסוק נאמר[31] רק „וימת אהרן שם בראש ההר (ומיד) וירד משה ואלעזר" (ולא נזכר שם כלום אודות קבורתו, כמו במרים שנאמר[32] „ותקבר שם"[33]) — אבל בפ' עקב נאמר „ויקבר שם". וע"כ שהקב"ה התעסק בקבורתו, אף שרבים מבנ"י היו בודאי מוכנים להת־עסק בזה.

ולא עוד אלא שמוכרח לומר — לפרש"י — שהקב"ה התעסק בקבו־רתו — שהרי כל בנ"י לא ידעו שמת עד שהראום מוטל במטה[34], אלעזר בלבשו בגדי אהרן (בחייו) נעשה כה"ג — עליו נאמר לאביו לא יטמא[35] וכן משה (שרק בניו יקראו על שבט ה־לוי[36]) ושמש בכה"ג בימי המילואים — ולא מצינו שהורידוהו מגדולתו זו — אסור להטמא לאהרן[37], ולא הי'

---

30) פרש"י חקת כ, כו.

31) שם כח.

32) שם א.

33) וגם בפי מסעי (לג, לח) נאמר בנוגע לאהרן רק „וימת שם" ולא נזכרה קבורתו. משא"כ בפ' עקב (י, ו) שנאמר ויקבר שם. וראה פרש"י שם.

34) פרש"י חקת שם, כט.

35) אמור כא, יא.

36) פרש"י שמות (ד, יד). וראה לקו"ש ח"ו ע' 175 הערה 28.

37) ואף שמהלשון בפרש"י חוקת (שם, כו) „מיד חמד משה לאותה מיתה" משמע שהיו בהמערה בעת המיתה (וא"כ נטמאו בטומאת אוהל),

מ"ש „לאותה מיתה" כאן — אין הפי' מיתה עצמה (שהייתה בנשיקה) כ"א ההכנה אלי' — מטה מוצעת כו' כי: א) מיתה עצמה — לא הוזכרה כלל בפרש"י כאן (משא"כ בהאזינו לב, ג. וצ"ע). ב) מיתת

בזה ענין דמת מצוה[38] שהרי יכלו לקרוא לבנ"י להתעסק בזה.

ו. ועפ"ז מובן שאין מתאים כאן להביא הפרט של גמ"ח בממונו, הל־ווואת ממון לאיש הישראלי, כי, נוסף ע"ז שלא מצינו בזה "שעשה (כן) הקב"ה", הלא הוא ציווי מפורש בתורה "אם כסף תלוה" ובמילא נכלל כבר בהציווי "ואת מצותיו תשמרו".

ועד"ז יש לבאר ג"כ למה השמיט רש"י "מלביש ערומים" (שבש"ס), אעפ"י שאי"ז ציווי מפורש בתורה, ומצינו שהקב"ה "הלביש ערומים" שנאמר "ויעש ה' אלקים לאדם ול־אשתו כתנות עור וילבישם" — בכ"ז מובן שצ"ל כן גם לולא הציווי ד־הדבק בדרכיו:

כשאדם מלביש ערומים במצב ה־דומה לזה דאדם ואשתו, שלא הי' מי שילביש אותם זולת הקב"ה — ה"ז מצוה מפורשת ובפרט בנוגע ללבוש (ובמכש"כ וק"ו ממש"נ בכסות יום — אף שיש לו חלוק וכו') עד בא השמש תשיבנו לו[39].

[ועפ"ז גם יומתק הא דע"פ פשוטו ש"מ לא פרש"י (גם לא כדוגמא נוספת על קבורת אהרן) "קבור מתים, כמו שקבר הקב"ה (גם) את משה, כמ"ש ויקבור אותו בגי" (כבגמ'), כי [נוסף ע"ז שאין הכרח לומר שהקב"ה קברו, וכנראה מזה שרש"י הביא שם פי' השני ש"הוא קבר את עצמו", הנה גם לפי פי' הראשון "שהקב"ה בכבו־דו" קברו] מכיון שהדבר הי' צ"ל באופן ש"לא ידע איש את קבורתו" (מאיזה טעם שיהי') א"כ לא היתה אפשרות שבנ"י יתעסקו בקבורתו — ושוב אין לנו הוכחה מזה להנהגת "ה־דבק בדרכיו" גם במקום שיש מישהו אחר שיכול להתעסק בזה].

ז. ומעתה יתבאר גם טעמו של רש"י שדוקא בפרשתנו הוצרך לפרש הענינים ד"גמול חסדים". משא"כ ב־ס"פ עקב בהפסוק "ללכת בכל דרכיו" שמפרש "הוא רחום ואתה תהא רחום הוא גומל חסדים ואתה גמול חסדים" מבלי לבאר פרטיו של "גמול חסדים":

"ללכת בכל דרכיו" (בס"פ עקב) נאמר בהמשך וכפי' להתחלת הענין "כי אם שמור תשמרון את כל המצוה הזאת אשר אנכי מצוה אתכם לעשותה" — ומבאר ומפרש "(לאהבה את ה"א) ללכת בכל דרכיו גו'". וא"כ מובן שכוונת הכתוב להליכה בדרכיו ("הוא גומל חסדים ואתה גמול חסדים") ה־כוללת כל עניני גמ"ח — בין שיש עליהם ציווי מפורש בתורה, ואדרבא לכל לראש הן אלו הנכללים ב"כל המצוה הזאת אשר אנכי מצוה אתכם", ובין אלו שאין עליהם ציווי מפורש, שחיובם הוא משום "שהוא גומל חס־דים כן גם אתה".

משא"כ בפרשתנו, הרי אזהרה זו ד"ובו תדבקון" באה לאחרי שכבר נצטוו "ללכת בכל דרכיו — הוא גומל חסדים ואתה גמול חסדים"; ועוד:

נשיקה הי' גם במרים — כפרש"י (חוקת כ, א).

ועוד ועיקר: הנוגע בקבר (ופשיטא — המקבר) וכן הנמצא באוהל — מפורש בקרא דטמא. משא"כ הנמצא במערה (שאינה בדוגמת אוהל).

38) פרש"י אמור שם.

39) משפטים כב, כה.

בפסוק זה כבר נאמר "ואת מצותיו תשמרו" (ולא כהקדמה לסיום הכתוב "ובו תדבקון", אלא כפרט בפ"ע)[40], הרי מובן שאין המדובר כאן בכל ענייני "גמ"ח" ולכן צריך רש"י לפרשן ולפרטן[41].

ח. והנה מכיון שענינם של "גמול חסדים", קבור מתים ובקר חולים כאן הנם באופן שאין על האדם לעשותם (מחמת מצוה וחיוב) אלא רק משום שהקב"ה עושה כך ועל האדם לידבק בדרכיו, לכן נקטם רש"י דוקא בסדר הזה: קבור מתים ואח"כ בקר חולים (אף שבעשיית הקב"ה וגם בסדר ה־ מאורעות בחיי האדם הם בסדר הפוך כנ"ל):

קבור מתים — ענין טרחא ויגיעה, אבל אין בזה חשש שהאדם יוזק עי"ז; משא"כ בקר חולים, טרחא ויגיעה אבל מועטת מהנ"ל אבל מקום לחשש שהמבקר יוזק ממחלתו של חבירו, ולכן מביאו בסדר ד"קבור מתים" ואח"כ "בקר חולים", מהקל אל הכבד. וכנ"ל שהכתוב מונה עילוי אחר עילוי.

ועפי"ז יובן מה שלא הובא ברש"י גם "נחם אבלים כמו שעשה הקב"ה כמ"ש ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלקים את יצחק", כי

[נוסף ע"ז שרש"י הביא שם פי' שני, שמזה מוכח שע"פ פשש"מ ישנו קושי בהפי' "נחמו תנחומי אבלים"[42]],

מובן הוא במכש"כ וק"ו משני ה־ דברים "קבור מתים ובקר חולים";

ומה בעניינים הנ"ל הקשורים ב־ טרחה רבה (— קבור מתים) או בחשש של סכנת חולי (— בקר חולים) על האדם לידבק בדרכיו ולגמול חסדים

---

40) ועפ"ז מובן גם מה שרש"י אינו מביא * פרנס עניים (ראה לעיל הערה 9), שהרי גוסף ע"ז שהאדם הי' עושהו בלא"ה ונכלל בללכת בכל דרכיו הוא רחום . . הוא גומל חסד כו', הנה הוא ציוי מפורש בתורה "וכי ימוך אחיך ומטה ידו והחזקת בו" כנ"ל, ונכלל ב"ואת מצותיו תשמרו".

41) אבל אין לפרש שכוונת רש"י היא ג' דברים, גמ"ח בכללות בכל הדברים, וקבור מתים ובקר חולים אפילו במקרים שאין מחוייב מצד גמ"ח. [ע"ד מ"ש בגמ' (כ"מ ל, ב) את הדרך זו גמ"ח ילכו זה בקור חולים בה זו קבורה. ומקשה הגמ' היינו גמ"ח ומתרץ בביקור חולים — "לא נצרכה אלא לבן גילו", ובקבורה — "לא נצרכה אלא לזקן ואינו לפי כבודו"], ולכאו' אז הי' מתאים גם "כמו שעשה הקב"ה" ששני דברים הנ"ל מתאימים לגבי הקב"ה שהוא ע"ד "בן גילו" (ראה לקו"ש ח"ה ע' 84 הערה 46) ו"זקן ואינו לפי כבודו",

כי [נוסף ע"ז שבפשש"מ לא מצינו ענין זה שבן גילו נוטל אחד משישים בחליו כו'] בפרש"י מסיים במו שעשה הקב"ה (ולא כמו שעושה) ואיפה מצינו "שעשה הקב"ה" "גמ"ח" בכללות (בכל הדברים)?

ומה שרש"י לא האריך קבור מתים בקר חולים כבגמ' שם או כבנדרים (לט, ב) בקר חולים אפי' גדול אצל קטן כי ב־ פשש"מ כו"כ פרטים ישנם בהנ"ל (ולא רק גדול כו') — וכולם נכללו בלי קצרה ש־ מעתיק "כמו שעשה (כנודע כבר המאורע בפרטיו) הקב"ה".

---

*) בדפוס ראשון הובא (לאחר בקור חולים): "פרנס עניים". אבל בכל הדפוסים שראיתי אינו.

42) ראה משכיל לדוד שם ולפי' האי מה ענין הברכה עם תנחומין (ולהעיר מפ־ רש"י סוטה שם ד"ה ויברך אלקים . . וברכו ברכת אבלים).

אלו [43]; כ"ש וק"ו בענין ד"נחם אבלים", שאין בזה (ע"ד הרגיל), לא טרחא ולא חשש היזק להאדם.

ט. אבל עפ"ז צלה"ב לאידך גיסא: מכיון שרש"י צריך לפרט "קבור מתים בקר חולים", א"כ ל"ל לרש"י להקדים הכלל "(הדבק בדרכיו) גמול חסדים" הול"ל "הדבק בדרכיו — קבור מתים ובקר חולים כמו שעשה הקב"ה"?

ויובן בהקדים מחלוקת מוני המצות בפרטי גמ"ח הנ"ל: "ניחום אבלים, קבורת מתים, בקור חולים והלבשת ערומים" שלפי שיטת הבה"ג [44] (לפי פי' הרמב"ם [45]) נחשבות למצות מיוחדות כ"א בפ"ע; ושיטת הרמב"ם [46] שכולן נכללות במצוה אחת בתורה — "ואהבת לרעך כמוך" (ופרטי המצות דנחום אבלים וקבורת מתים [47] ובקור חולים — בתור מצות מיוחדות הן מ"ע של דבריהם).

והנה בזה שרש"י מקדים "(הדבק בדרכיו) גמול חסדים (ואח"כ מפרט) קבור מתים בקר חולים", הרי הוא מלמדנו (דרך אגב) שיטתו שונה בענין זה:

מכיון שזה שעל האדם להדבק בדרכיו למדין (לא ממ"ש [48] "והודעת להם את הדרך ילכו בה — ילכו זה בקור חולים בה זה קבורה" [49], כל מצוה מלימוד מיוחד [50], וגם לא מוהלכת בדרכיו [51] (דרכיו שהיא ל' רבים), כ"א) מ"ובו תדבקון" שאין מודגש בזה רמז לעניינים רבים, א"כ ע"כ שהמצוה הנלמדת מזה (להדבק בדרכיו) הוא ענין אחד "גמול חסדים", אלא שכלול מהפרטים ד"קבור מתים בקר חולים" [52] — היינו לא כדעת הבה"ג (לפי פי' הרמב"ם) שהן מצות מיוחדות במנין המצות. וגם לא כדעת הרמב"ם עצמו שהן מצות פרטיות של דבריהם, ומד"אורייתא אינם אלא מ"ע אחת ד"ואהבת לרעך כמוך", כ"א שהן מ"ע אחת

---

43) אבל אין לומר שזהו כל הטעם שרש"י מביא קבור מתים בקר חולים — מחמת הקושי שעל האדם הגומל החסד (טרחה והיזק כו') — (וע"ד לא נצרכה שהובא בגמ' ב"מ לעיל הערה 41), ועפ"ז אין מקום להביא נחום אבלים כלל —

כי עיקר ההדגשה בפרש"י היא הדבק בדרכיו לעשות הדברים שעשה הקב"ה אף שמצ"ע לא הי' עושהו לפי שאין בזה חיוב כו' (כבסעיף ה'). והמבואר בסעיף זה הוא פרט נוסף שאף שישנה טרחה והיזק וכו' מ"מ עליו לעשותם כו'.

44) במצות קום ועשה.

45) בסהמ"צ שורש ב'.

46) הל' אבל רפי"ד. ובסהמ"צ שם. ור' אה קרית ספר (להמבי"ט) הל' אבל שם.

47) כשאינה המ"ע דקבור תקברנו. וראה לעיל הערה 29 ובהנסמן שם בשוה"נ.

48) יתרו יח, כ.

49) ב"מ שם. כן כתב הרמב"ם (בסהמ"צ שם) בדעת הבה"ג, ומלבוש ערומים כתב הרמב"ם (סהמ"צ שרש א) שהבה"ג למד מקרא דישעי' כי תראה ערום וכסיתו כו'.

50) ראה לב שמח שם.

51) תבוא כח, ט. והוא ביאור הרמב"ן בהשגות שם (שרש א) בדעת הבה"ג *.

52) ולהעיר שבפרש"י כתב קבור מתים

*) אבל דעת הרמב"ם (עצמו) דוהלכת בדרכיו (ועד"ז ללכת בכל דרכיו ואחרי ה"א תלכו) הי' מ"ע שעל האדם להדמות בו בפעולותיו הטובות וכו'. אבל לא מנה בזה פרטים הנ"ל (ראה סהמ"צ מ"ע ח. הל' דעות פ"א ה"ה-ז).

דגמ"ח [53] (— „ובו תדבקון"), המת־חלקת לכמה [54] מ"ע פרטיים: קבור מתים בקר חולים כו'.

י. מיגה של תורה שבפרש"י:

מכיון שציווי זה שעל האדם לידבק בדרכיו לעשות כמו שעשה הקב"ה נאמר בהכתוב בל' „ובו תדבקון", הרי מובן שתכלית הדביקות והיחוד ב־הקב"ה נעשה דוקא עי"ז שהאדם הולך בדרכיו של הקב"ה וגומל חסדים כמו שעשה הקב"ה וכו', גם לא ע"י „ואת מצותיו תשמרו" הנאמר בהכתוב לפנ"ז. וצלה"ב: הלא מצוה היא (מל') צוותא וחיבור [55], שעי"ז נעשה התקשרות והתאחדות האדם בהקב"ה, ואיך אפ"ל שלאחרי „ואת מצותיו תשמרו" בא ה־כתוב להוסיף דביקות שאלי' מגיע רק ע"י ההליכה בדרכיו של הקב"ה — מהי הדביקות שלמעלה מהצוותא וחיבור שע"י קיום מצוותיו של הקב"ה?

והביאור בזה:

מכיון שהמצות הן בדרך ציווי כו', היינו שהאדם מקיימן בפועל משום שהוא מצווה על עשייתן, הרי זה גופא מוכיח שהצוותא והחיבור של האדם בהקב"ה היא באופן שמורגש מציאות של ה„נצטווה" המקושר ב־(הקב"ה) המצווה ע"י קיום הציווי; משא"כ בהענין ד„ובו תדבקון", אף שגם זה הוא בדרך ציווי, הרי אין הציווי (על ההליכה בדרכיו, גמ"ח) אלא על הדביקות, שמהותה הוא ש־האדם דבוק בו בהקב"ה [56].

בסגנון אחר קצת: אף שמתחיל בזה (ובו תדבקון) מפני הציווי מהמצוה לה־

בקר כו' בלא וא"ו — ראה מרגניתא טבא (שם) שגירסת הרמב"ם בדברי בה"ג היתה „ללכת בדרכיו ולהלביש ערומים" (בוא"ו) ולכן לא ה' נראה לו לפרש דלהלביש ערומים וכו' הוא פירוש דללכת בדרכיו, ולפי ישוב הרמב"ן צריך לגרוס בלא וא"ו (ראה בלב שמח שם — ד"ה אמר הצעיר).

53) אף שבגרו"ד אינו מחוי"ב משום מ"ע דגמ"ת, כ"א משום „ובו תדבקון" — כנ"ל בפנים, פשוט שכשהוא גמ"ח במצב כהנ"ל, ה"ה מקיים גם מצות גמ"ת.

54) אף שלצורך פי' הכתוב כאן — אינו מפרט אלא שתים.

55) לקו"ת בחוקותי מה, ג*. ד"ה רבי אומר ה'ש"ת ספ"א ואילך. ד"ה ביוהשמע"צ השי"ת בתחלתו. התמים ח"א ע' כה ואילך. ועוד.

---

*) להעיר שבלקו"ת שם כתב זה על „ואת מצותי תשמרו" (שבתחלת בחוקותי) כהל' שלפנינו „ואת מצותיו תשמרו־

56) ולכן בזה דוקא נאמר הלשון ובו תדבקון, הדבק בדרכיו, משא"כ מצות הם מל' צוותא וחיבור, וי"ל שהוא ע"ד ההפרש שבין התקשרות ודביקות, שהתקשרות (נש"י עם הקב"ה ע"י תומ"צ) הוא „כמו שצוררין דבר בדבר וקושרין אותן יחד . . וזהו הנק' קשר ויחוד שמחברין ומקשרין דבר נפרד" (ד"ה למען תזכרו תקס"ח — ריש ע' שלו). משא"כ דביקות מורה שאינו מצ־אות לעצמו והם דבר א', ולכן על הנשמה למעלה כותב בתניא (פל"ז מה, סע"א) הל' דביקותו (ראה ד"ה והי' עקב תער"ג (תש־י"א) נעתק בלקו"ש ח"ט ע' 73 בשוה"ג להערה 15).

ולהעיר ששה ענינים שבפסוק זה (אחרי ה"א גו') הם כנגד שש חיבות שביחוד שמע ישראל ואשר „ובו תדבקון" הוא כנגד אחד „שכביכול שמתבלעים בו" (ש"ך עה"ת — הובא ונתבאר בלקו"ת פרשתנו כב, ד. וב־אוה"ת פרשתנו ע' תרפד"ה. וראה גם סדור כו, א־ב (ואילך). ואוה"ת שם ע' תרצד ואילך — בהעילוי של „ובו תדבקון").

נצטווה — הקיום והשלימות הוא ע"י שהנצטווה נדבק בהמצווה. — דוגמא לדבר — שמו"ע: הכנה והתחלה הכוון לקראת אלקיך ישראל [57]; מהותה — כעומד לפני המלך [58] — שאא"פ אפילו מחוי במחוג [59] כעבדא קמי' מרי' [60] שאינו מציאות כ"א רק מציאות ה־אדון [61]. —

ועפ"ז מובן ג"כ גודל העילוי ועד לאין ערוך — בגמ"ח לקיים מצות "ובו תדבקון" על גמ"ח לקיים מצות "אם כסף תלוה" וכיו"ב.

ועפ"ז גם תתורץ הקושיא (גם ע"פ פשוטו ש"מ): כיון שהפי' הוא הדבק בדרכיו או בתו"ח וכו' הול"ל בקרא מפורש: ודבק בדרכיו וכיו"ב.

[להעיר מהמסופר [62] אודות אדה"ז שכל הנהגותיו היו בדוגמא של מעלה ממש, ולכן בערש"ק לעת ערב, הי' מתנמנם מעצמו, לפי שאז הוא זמן שינה למעלה [63]; משא"כ ר' הלל מ־פאַריטש שלא הי' מתנמנם מעצמו, אלא ששכב לישון (ער האָט זיך גע־לייגט שלאָפן) משום שאז הוא זמן שינה למעלה]

וכמו שהענין הוא מלמטה למעלה, מישראל להקב"ה, שנאמר ע"ז "ה' צלך" [64] — ופי' הבעש"ט [65] שכמו בצל האדם למטה: כל עשיותיו ותנועותיו של האדם חוזרים "ונעשים" בהצל שלו בדרך ממילא, כן הוא כביכול למעלה בבחי' "ה' צלך" שכל פעולותיו ועשיותיו של האדם למטה, דוגמתו נעשה ונפעל למעלה;

עד"ז הוא לאידך גיסא מהקב"ה לבנ"י, שמה שעושה הקב"ה, עושים גם בנ"י. ודוקא בהנהגה כזו, שהאדם מצד שהוא דבוק בו הרי הוא עושה בדרך ממילא מה ש"עושה הקב"ה", נראית ונגלית הדביקות הכי נעלה של נשמת ישראל והקב"ה. שהרי ה־נשמה היא חלק אלקה ממעל ממש [66], וכאשר האדם דבוק בדרכיו ועושה כאן למטה מה שהקב"ה עושה למעלה, הרי בזה באה לידי גילוי דביקות ישראל בהקב"ה — שישראל (ואורייתא) וקוב"ה הם כולא חד.

ועניין זה נאמר בתורה — הוראה לכאו"א מישראל, "וזה גופא היא ה־נתינת כח לכאו"א מישראל להגיע למדריגה זו, לידבק בו ע"י שדבק בדרכיו עד ש(סו"ס) עושה בדרך ממי־לא "כמו שעשה הקב"ה".

(משיחת ש"פ ראה תשל"א)

---

57) שבת י, א.
58) ברכות לג, רע"א.
59) תניא ה, ב.
60) המשך תרס"ו ע' שכו. ולהעיר מהבי' דמה שקנה עבד קנה רבו מצ"ע ולא ע"י קנייה העבד (חי' הרשב"א קידושין כג, ב).
61) תו"ש שמח"ת תרס"א (ע' 13).
62) ראה שם הערה 10.
63) תהלים קכא, ה.
64) קדושת לוי פ' בשלח ד"ה או יבואר אז ישיר (מב, סע"ג ואילך). ד"ה והנה ידוע (מג, ג). פ' נשא (ושם: שהי' מוכיח תמיד את העולם בזה הפסוק). קדושה שני' קרוב לסופה (ט, סע"ג ואילך).
65) תניא רפ"ב.